

«Формування професійної компетенції студентів спеціальності "Переклад" у сучасних умовах» // Подолання мовних та комунікативних бар'єрів : освіта, наука, культура : збірник наукових праць. _К. : НАУ, 2019. - С. 440 - 448.

Людмила Поліщук

Тетяна Пушкар

Житомирський державний університет імені І.Франка

м.Житомир

Формування професійної компетенції студентів спеціальності "Переклад" у сучасних умовах

Існує досить багато різних підходів, що лежать в основі підготовки фахівців. Серед них є як уже відомі (традиційно-знанняцентристський, систематичний, дієвий, комплексний, індивідуально орієнтований, особисто-дієвий), так і нові, що ввійшли до наукового вжитку порівняно недавно (ситуаційний, контекстовний, поліпарадигмальний, інформаційний, ергономічний та ін.). До останнього належить і компетентнісний підхід.

Ідея компетентнісного підходу в педагогіці зародилася на початку 80-х років минулого століття, коли в журналі "Перспективи. Питання освіти" була опублікована стаття В. де Ландшеер "Концепція «минимальной компетентности»" [4].

Інтеграція всіх аспектів життєдіяльності нашої країни в європейський простір не тільки розкривають нове поле для професійної діяльності перед перекладачами, але й ставлять їх в умови гострої конкуренції, що зумовлює необхідність визначення ефективних шляхів формування професійних якостей майбутніх перекладачів.

Професія перекладача вимагає широких знань (лінгвістичних, екстралінгвістичних, загальнокультурних з галузі країнознавства, історії і літератури, а також знань, необхідних для перекладу в спеціальних галузях – економіці, юриспруденції, політиці, освіті, медицині і т. ін.). Професійний світогляд перекладача – це система узагальнених поглядів на світ професії, яка динамічно розвивається, її роль і місце в соціумі, що визначають ставлення до галузі міжкультурної, іншомовної і міжособистісної комунікації та до самого себе як суб'єкта професійної перекладацької діяльності

Тому останнім часом багато уваги приділяється інтенсифікації навчального процесу із застосуванням інноваційних технологій навчання. За допомогою інноваційних технологій навчання на всіх рівнях долаються труднощі традиційної системи навчання.

Робота в лінгафонному кабінеті дозволяє значно підвищити ефективність навчання (особливо усного перекладу) студентів старших курсів, а також сприяє розвитку перекладацької компетенції. В. Н. Комісаров виділяє наступні вміння і навички, необхідні професійному усному перекладачеві [2]:

1. Уміння переходити з однієї мови на іншу.
2. Навички повноцінного аудіювання, тому що усний переклад передбачає швидке й адекватне розуміння різного за темпом усного мовлення та з різними особливостями вимови.
3. Уміння запам'ятовувати значні відрізки змісту.
4. Уміння відтворювати переклад у усній.

Перекладач повинен володіти технікою як іноземної так і рідної мов. Практика роботи в лінгафонному класі показала, що лабораторні роботи, які виконуються за допомогою мультимедійних засобів, поліпшують якість знань студентів, прищеплюють міцніші навички й уміння необхідні майбутньому перекладачеві, сприяють інтенсифікації навчання і викликають зацікавленість у навчальному процесі. Збільшується швидкість реакції студентів на іноземну мову, вдосконалюються навички аудіювання, вміння переходити з однієї мови на іншу, вміння відтворювати переклад у формі усного мовлення.

Отже, комунікативна компетенція (знання культури мови оригіналу і мови перекладу й інші екстралінгвістичні знання і презентабельність (уміння перекладача професійно подати свій переклад) визначає багато в чому майстерність усного перекладача [2].

З огляду на особливості письмового перекладу й умови роботи письмового перекладача, ключовими професійними компетенціями у сфері професійної комунікації (маючи на увазі, насамперед, підготовку письмових перекладачів) можна назвати:

1. Іншомовну комунікативну компетенцію.

2. Міжкультурну компетенцію.
3. Властиво перекладацьку компетенцію.
4. Комунікативну компетенцію в рідній мові.

Будь-яка фірма, якщо вона дбає про своє ім'я і репутацію, запрограмована з самого початку на якісний продукт або послугу. Цей факт, безумовно, варто сприймати як досить позитивне явище у сфері перекладу в нашій країні.

Багато перекладацьких фірм беруть останнім часом на озброєння практику редагування письмових перекладів.

У працях вітчизняних вчених: Корунець І. В., Карабаном В.І, Коптіловим В.В., Зорівчак Р.П., Мирамом Г. та ін., зазначається, що формування професійної компетенції перекладача повинно бути спрямоване на забезпечення ним таких основних функцій: письмової або усної комунікації у різних сферах суспільної діяльності; застосування сучасних методів збирання та оброблення інформації, використання глобальних інформаційних мереж, автоматизованих пошукових систем, електронних баз даних, глосаріїв та довідників; проведення наукових досліджень у сфері професійної діяльності. Важливими особистісними характеристиками фахівця є ерудованість, розвинену культуру мислення, вміння зрозуміло, чітко і логічно висловлюватись в усній та письмовій формах, організаційні здібності, здатність до самонавчання, аналізу та критичного оцінювання досвіду професійної сфери тощо.

Теоретичне осмислення перекладацької діяльності має безумовно практичне значення. Професійна компетенція перекладача припускає знайомство з основними положеннями сучасного перекладознавства й уміння використовувати їх під час вирішення практичних завдань.

Одна з дисциплін, яка нещодавно ввійшла до програми підготовки майбутніх перекладачів - теорія комунікації. Базові положення цієї дисципліни відповідають предметному змісту таких наук, як логіка, соціологія, політологія, психологія, стилістика, культура мови, культурологія. Методологічні принципи теорії комунікації відбивають досягнення психолінгвістики, лінгводидактики, соціолінгвістики.

В основі комунікативного підходу Ю. Найда бачить запозичення в теорії комунікації основних понять, таких як джерело, повідомлення, рецептор, зворотний зв'язок, процеси кодування й декодування. Як ми вже відзначали, комунікативний підхід є одним з найважливіших принципів сучасної лінгвістики, отже, і невід'ємною частиною лінгвістики перекладу [6]. Розглядати підготовку перекладачів як міжкультурних посередників необхідно у трьох аспектах: педагогічному, психологічному і методичному. Педагогічний аспект виражається у змісті матеріалів для вправ і перекладу, у підборі тематики текстів, у вихованні якостей, необхідних професійному перекладачеві. У даній статті розглядається, насамперед, виховання особистості перекладача як професіонала.

Безумовно, під час підготовки усних перекладачів викладачеві перекладу належить особлива роль. За словами В.Н. Комісарова, переклад й усний переклад особливо - "це така навчальна дисципліна, де особистість викладача є вирішальним чинником для досягнення мети навчання». На думку П. Ньюмарка, 65% успіху в підготовці майбутніх перекладачів залежить від особистості викладача, 20 % - від структури курсу і 15% - від навчального матеріалу" [7]. Отже, викладач перекладу повинен приділяти першочергову увагу своїй професійній компетенції, постійно займатися самоосвітою і творчим пошуком.

Проблема активного міжособистісного спілкування в контексті викладання перекладу полягає в тому, що той, кого навчають, не одразу зникає до публічного спілкування, що виражається в певній «скутості» під час здійснення усного перекладу.

Психологічний аспект містить у собі перелік особистісних якостей того, кого навчають, проблеми свідомості, діалогу культур і мовної картини світу, процесу формування і формулювання думки як під час проектування процесу навчання і складання вправ, так і безпосередньо у процесі навчання.

В основі підготовки перекладачів повинне бути формування у студентів "основи як мовного, так і когнітивного свідомості інोकультурної мовної особистості, то є закладати в неї риси вторичної мовної особистості" [5]. Усний переклад є одним із найскладніших видів мовленнєвої діяльності, і вимагає індивідуального підходу до кожного студента.

Методичний аспект стосується побудови курсу перекладу і розробки комплексу вправ для набуття необхідних знань, навичок і вмінь для здійснення міжкультурної взаємодії.

Процес навчання проходить у два етапи. Перший складається із двох щаблів: ознайомлення з матеріалом (знання) і застосування конкретного матеріалу (навичок). У другому етапі відбувається формування складних мовних умінь (уміння). Саме на такій моделі ґрунтується запропонований

трьохступеневий підхід до навчання усного перекладу як складної вторинної мовленнєвої діяльності: знання - навичка - уміння.

Практичний курс необхідно побудувати таким чином, щоб вправи, що містять відпрацювання однієї навички, використовувалися на початковому етапі, замінювалися більш складними різноплановими вправами на проміжному етапі і багатоцільовими вправами на завершальному етапі (наприклад: аудіювання - переклад на слух - усний послідовний переклад). Серед вправ найчастіше зустрічаються: тренінг пам'яті, тренінг переходу з мови на мову, тренування темпу, техніки мовлення, робота з лексиною, опанування техніки перекладу, розвиток навичок аудіювання.

Якщо говорити про практику професійної освіти, то наявна розбіжність між якістю підготовки випускника і вимогами роботодавця до фахівця в умовах ринку, яка значно загострилася, тому що зникла система розподілу на роботу випускників професійних навчальних закладів, з'явилися недержавні підприємства, керівники яких стали висувати жорсткі вимоги не тільки до рівня освіти, але й до особистісних, ділових, моральних якостей фахівців, яких беруть на роботу.

Підкреслимо, що педагоги бачили, що отриманий студентами систематизований набір знань і вмінь не відповідав змісту професійної діяльності за багатьма аспектами. Високі бали на іспитах не гарантували, що підготовлено конкурентноспроможного фахівця.

Це говорить про наявність недоліків у підготовці фахівця, яка полягає в тому, що, формуючи систему предметних знань і вмінь, навчальні заклади приділяють явно недостатню увагу розвитку багатьох особистісних і соціальних компетенцій, що визначають (при тому самому рівні освіти) конкурентоспроможність випускника.

Концепцій і теорій у педагогіці, на яких базується необхідність формування у студентів поряд із знаннями й уміннями таких властивостей, як самостійність, комунікативність, прагнення й готовність до саморозвитку, сумлінність, відповідальність, творчі здібності й ін., - незначна кількість.

Тому важливим питанням залишається компетентнісний підхід. Виникає питання, чи замінює він традиційний, академічний (знанняцентристський) підхід до освіти й оцінювання його результатів. Компетентнісний підхід не заперечує академічного, а поглиблює, розширює і доповнює його.

Компетентнісний підхід, орієнтований, насамперед, на нове бачення цілей і оцінку результатів професійної освіти, висуває свої вимоги і до інших компонентів освітнього процесу – до змісту, педагогічних технологій, засобів контролю й оцінки. Головне тут - це проектування і реалізація таких технологій навчання, які створювали б ситуації залучення студентів до різних видів діяльності. В навчально-науковому спілкуванні синтез комунікативно-мовних умінь особливо наочно простежується під час підготовки і під час участі в обговоренні певних проблем (спілкування, вирішення проблем, дискусії, диспути, виконання проектів, семінарські заняття, конференції і т.д.). Звичайно на занятті заслуховуються і потім обговорюються підготовлені студентами повідомлення, виступи, доповіді на запропоновану тему. Процес підготовки й участі в семінарі або практичному занятті з будь-якої дисципліни являє собою реалізацію предметно-комунікативної компетенції, сформованої (розвинутої) з урахуванням усіх змістовних і виразних (формальних) компонентів.

Як результат професійної підготовки фахівця виступає його компетентність, що виражається в готовності діяти у професійних ситуаціях.

Аналіз професійної діяльності перекладача і вимог, які висуваються до його знань, умінь, навичок і професійно важливих особистісних якостей дозволив визначити структуру іншомовної професійно-орієнтованої комунікативної компетентності перекладача у сфері професійної комунікації та визначити її складові:

1. іншомовна комунікативна компетенція;
2. міжкультурна компетенція;
3. власне перекладацька компетенція;
4. комунікативна компетенція в рідній мові;
5. соціально-психологічна компетенція;
6. загальнокультурна компетенція;
7. предметна компетенція у сфері основної спеціальності;
8. самоосвітня компетенція.

Професійна лінгвістична підготовка робить свій внесок у поглиблення загальнокультурної компетенції, є гуманітарною за своїм змістом і сприяє вдосконаленню самоосвітньої компетенції, припускаючи розвиток навичок і вмінь самоосвіти.

Формування самоосвітньої компетенції тих, хто вивчає іноземну мову, є складним процесом переростання самостійної роботи студента в самоосвіту, сутність якого полягає в тому, що особистість є суб'єктом діяльності після досягнення внутрішньо засвоєних нею цілей, які і становлять

мотиваційну основу будь-якої самостійної навчальної діяльності. Саме цим відрізняється самоосвіта від самостійної роботи, де викладач ставить перед студентами цілі, пов'язані з необхідністю засвоєння навчального матеріалу.

Можливість ефективного розвитку комунікативної, зокрема комунікативно-мовної компетенції, прямо залежить від забезпеченості навчального процесу необхідними підручниками і навчальними посібниками, методичними розробками, мультимедійними програмами, що враховують особливості підготовки фахівців у конкретному регіоні або навчальному закладі.

Особливо гостро перед викладачами постає питання розвитку мовної компетенції студентів. Зупинимось докладніше на прикладах практичної реалізації міждисциплінарного підходу до навчання усної мовленнєвої і письмової мовленнєвої комунікації в ситуаціях навчально-професійного спілкування.

Опановуючи основні функції мови - комунікативну, апелятивну й експресивну, студенти здобувають навички й уміння впливу на аудиторію, створення усних і письмових текстів, що містять необхідну інформацію, яка відповідає настановам навчальної, професійно-ділової, соціокультурної, політичної комунікації.

Ситуації, у яких здійснюється вербальна комунікація, організуються (моделюються) залежно від сфери спілкування. Вони являють собою сукупність обставин, які створюють ту або іншу ситуацію, що відбивається у висловлюванні. Спілкування в конкретній, типовій або винятковій ситуації характеризується предметним змістом і мовною формою. Моделюючи ту або іншу ситуацію на заняттях з різних дисциплін, викладачі, як правило, реалізують індивідуальні стилі мови, прийоми подачі матеріалу, визначення понять. Це ускладнює розумову діяльність студентів щодо предметно-змістових одиниць, які становлять зміст різних дисциплін.

Щоб активізувати навчання мовної взаємодії в ситуаціях, які моделюються на заняттях, потрібно систематизувати мовні засоби і способи вираження, характерні для кожної типової ситуації.

Комунікативні акти завжди обумовлені набором параметрів, необхідних для їхнього здійснення: сферою спілкування; ситуацією спілкування; видом, типом комунікативного контакту; рольовими установками; характеристиками учасників спілкування; способами вираження (висловлення) предметного змісту. Професіоналізм комунікантів у кожній сфері пов'язана зі знанням її предметної бази, використанням стилю мовної діяльності (розмовно-побутового, наукового, публіцистичного, ділового і т.д.), термінологічного тезауруса та ін. Всі ці ознаки характерні для кожної комунікативної ситуації, що створюється в навчально-науковій сфері [3].

На перших заняттях з культури мови, ділового спілкування, теорії комунікації з'ясовується відсутність елементарних комунікативно-мовних знань і вмінь студентів на заняттях із застосуванням модельованих ситуацій взаємодії.

Можливість міждисциплінарного підходу сприяє реалізації компетентнісного підходу в професійній освіті та формуванню компетентного фахівця. Компетентнісний підхід в сучасній педагогіці професійної освіти потрібно розглядати як обумовлений ринковими відносинами, а цілі освіти як спрямовані на застосування набутих компетенцій у професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Байденко В.И., Оскарссон Б. Базовые навыки (ключевые компетенции) как интегрирующий фактор образовательного процесса // *Профессиональное образование и формирование личности специалиста*. – М., 2002.- С. 22-46
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. *Курс лекций*. — М.: ЭТС. —1999.-192 с. 11-27, 105-117.
3. Крепкая Т.Н., Акопова М.А. Формирование профессионально значимых компетенций переводчика в сфере профессиональной коммуникации. // *XXXIII Неделя науки СПб государственной политехнической университет. Материалы межвузовской научно-технической конференции*. - Ч.VIII - С.127-129, 2005.
4. Ландшеер В. Концепция «минимальной компетентности» // *Перспективы. Вопросы образования*. - 1988. - № 1
5. Халеева И.И. Интеркультура - третье измерение межкультурного взаимодействия? // *Актуальные проблемы межкультурной коммуникации*. - М.: МГЛУ, 1999. С. 5-15.
6. Nida E. Componental Analysis of Meaning. - *The Hague -Paris: Moton*, 1975.
7. Newmark P. Approaches to Translation. - Oxford, 1981.

